

Серпенінова Ю. С. Відповідність національної системи гарантування вкладів фізичних осіб світовим стандартам ефективності / Ю. С. Серпенінова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Вип. 38. – Суми : УАБС НБУ, 2014. – С. 240–250. (0.46 др.арк.)

УДК 336.717.3:368.811

Серпенінова Ю.С.

Кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту

Державного вищого навчального закладу

«Українська академія банківської справи НБУ»

**ВІДПОВІДНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ
ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ СВІТОВИМ
СТАНДАРТАМ ЕФЕКТИВНОСТІ**

Проведено аналіз Основних принципів для ефективних систем страхування депозитів та вітчизняного законодавства у галузі регулювання відносин неплатоспроможності банків та гарантування вкладів. В результаті визначено відповідність ключових засад функціонування національної системи гарантування вкладів світовим стандартам ефективності.

Ключові слова: система гарантування вкладів фізичних осіб, Основні принципи для ефективних систем страхування депозитів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Постановка проблеми. Проведення реформи національної системи гарантування вкладів (далі – СГВ) та прийняття Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 2 жовтня 2012 року суттєво розширило функції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд), призвело до вдосконалення інституційних засад діяльності Фонду, наблизило вітчизняну СГВ до світових стандартів ефективності.

Події, що сталися під час світової фінансової кризи 2008-2009 років свідчать про надзвичайну важливість завчасної розробки ефективних механізмів гарантування виплат за депозитами. Це обумовило потребу розробки пропозицій щодо функціонування СГВ, які б були загально прийнятими на світовому рівні. З метою розробки таких пропозицій у 2008

році була створена робоча група, до складу якої увійшли представники Базельського комітету по банківському нагляду та Міжнародної асоціації страховиків депозитів. За основу було взято Ключові принципи для ефективних систем страхування депозитів, які були підготовлені Міжнародною асоціацією страховиків депозитів.

В результаті співпраці зазначених міжнародних організацій у червні 2009 року набули чинності Основні принципи для ефективних систем страхування депозитів. Даний документ включає 18 принципів, що поєднані у 10 груп, а також надає пояснення та керівництво по їх застосуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом 2012-2013 років збільшився інтерес науковців та кількість досліджень щодо ключових аспектів функціонування вітчизняної СГВ. Так, Аржевітін С.М. обґрунтовує доцільність проведення реформи СГВ [1]. Волосович С. розглядає необхідність та причини виникнення страхування депозитів [2]. Козьменко С., Школьник І., Савченко Т. досліджують найважливіші аспекти реформування національної СГВ [3]. Смовженко Т., Серветник І. аналізують розвиток національної СГВ з позиції застосування передових принципів та методів [8]. Проте, не дивлячись на велику кількість ґрунтовних досліджень у даному напрямку, не достатньо розкритим залишається питання визначення ефективності функціонування СГВ.

Метою статті є аналіз Основних принципів для ефективних систем страхування депозитів (далі – Основні принципи)) та їх формалізації у вітчизняному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Проведений аналіз Основних принципів та вітчизняного законодавства у галузі регулювання відносин неплатоспроможності банків та гарантування відшкодування вкладникам дозволяє визначити відповідність основних засад функціонування національної СГВ світовим засадам (табл. 1).

Таблиця 1 – Відповідність вітчизняної СГВ Основним принципам

	Формалізація	Нормативне регулювання
--	--------------	------------------------

№	Назва принципу	принципу в Україні	(Примітки)
1	Завдання державної політики	+	Ч. 2 ст. 1 Закону
2	Мінімізація морального ризику	+	Ч. 1 ст. 22 Закону Ч. 1 ст. 26 Закону Ст. 27 Закону
3	Мандат	+	Ст. 4 Закону
4	Повноваження	+	Ст. 9, ст. 12, ст. 14, ст. 48 Закону
5	Управління	+	Ч. 3, ч. 7 ст. 3 Закону Ст. 5 Закону
6	Взаємовідносини з іншими учасниками системи підтримки фінансової стабільності	+	Розділ IX Закону
7	Питання транскордонного характеру	Не застосовується	Не застосовується у зв'язку з відсутністю питань транскордонного характеру
8	Обов'язкове членство	+/-	Ч. 1 ст. 17 Закону Учасниками СГВ є лише банки; АТ «Ощадбанк» не є учасником СГВ
9	Страхове покриття	+	Ч. 1 ст. 26 Закону
10	Перехід від необмеженої гарантії до системи з обмеженим розміром страхового покриття	Не застосовується	Вітчизняна СГВ завжди використовувала обмежене покриття, тому даний принцип не актуальний
11	Фінансування	+	Ст. 19-25 Закону
12	Інформованість населення	+	Ч. 3-4 ст. 7 Закону Ст. 18 Закону
13	Правовий захист	+	Ст. 16 Закону
14	Дії по відношенню до осіб, причетних до банкрутства банку	+/-	Ст. 33 Закону
15	Своєчасне виявлення проблем і своєчасне втручання і врегулювання	+	П. 6 ч. 2 ст. 4 Закону П. 9 ч. 2 ст. 4 Закону
16	Ефективні процеси врегулювання	+	П. 8 ч. 2 ст. 4 Закону
17	Виплата відшкодування за депозитами	+	Ст. 26-29 Закону
18	Відшкодування витрат	+	Ст. 52 Закону

Джерело: складено автором на основі [4, 6]

Перший принцип передбачає формалізацію державних завдань, які досягаються шляхом функціонування СГВ.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 метою Закону є захист прав і законних інтересів вкладників банків, зміцнення довіри до банківської системи України, стимулювання залучення коштів у банківську систему України, забезпечення

ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків з ринку та ліквідації банків [6]. Отже, в Україні цей принцип законодавчо закріплений і беззаперечно дотримується.

Мінімізація морального ризику (принцип 2) полягає у розширенні повноважень і функцій страховика, діяльність якого повинна охоплювати не лише відшкодування коштів за вкладами, а й регулювання СГВ, участь у пруденційному нагляді, виведенні неплатоспроможних банків з ринку.

Під моральною шкодою розуміється наявність стимулів до прийняття на себе банками або іншими особами, що виграють від наданого захисту, надлишкового ризику. Моральна шкода може бути зменшена, якщо СГВ має відповідні характеристики, такі як: обмежена сума покриття; виключення певних категорій вкладників з кола застрахованих; запровадження диференційованих внесків учасників СГВ [4].

В Законі зазначається, що Фонд має право встановлювати своїм нормативно-правовим актом порядок розрахунку розміру регулярних зборів до Фонду у формі диференційованих зборів. Розрахунок розміру диференційованого збору проводиться шляхом зважування базової річної ставки збору за ступенем ризику (ч. 1 ст. 22 Закону). Також Законом встановлюється гранична сума відшкодування у розмірі до 200 000 грн. (ч. 1 ст. 26 Закону) і порядок визначення вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами (ст. 27 Закону) [6]. Рішенням виконавчої дирекції Фонду від 29.03.2013 № 21 встановлено починаючи з II-го кварталу 2013 року здійснювати сплату регулярного збору до Фонду у формі диференційованого збору. Таким чином, вітчизняним законодавством враховано всі головні вимоги для мінімізації морального ризику.

Принципи 3 і 4 є взаємопов'язаними і в Основних принципах об'єднані в одну групу «Мандати і повноваження». Мандат передбачає чітку формалізацію зазначених завдань і повноважень Фонду. Відповідно, Фонд повинен мати достатньо широке коло повноважень для реалізації визначеного мандату.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону основним завданням Фонду є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку [6]. Також ст. 4 передбачено коло функцій Фонду, які він здійснює для виконання свого основного завдання. Для реалізації зазначених функцій Фонду законодавчо визначені повноваження його керівних органів та відповідальних керівників: повноваження адміністративної ради, голови адміністративної ради, виконавчої дирекції, директора-розпорядника, а також уповноваженої особи Фонду під час здійснення ліквідації банку (ст. 9, ст. 12, ст. 14, ст. 48 Закону).

Наступний принцип 5 – управління – полягає у незалежності, транспарентності, підзвітності Фонду, захищеності від втручання впливових осіб, органів, галузей та ін.

У законодавстві принцип управління знаходить своє відображення у наступних статтях. Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону Фонд є економічно самостійною установою, згідно з ч. 7 ст. 3 Закону органи державної влади та Національний банк України не мають права втручатися в діяльність Фонду щодо реалізації законодавчо закріплених за ним функцій і повноважень. Фонд є підзвітним Кабінету Міністрів України та Національному банку України (ст. 5 Закону) [6].

Взаємовідносини з іншими учасниками системи підтримки фінансової стабільності (принцип 6) передбачає формалізацію координації дій між учасниками СГВ, а також наявність ефективних механізмів обміну інформацією. Законодавчо даний принцип закріплено у розділі IX Закону.

Принцип 7 – питання транскордонного характеру – полягає в організації обміну інформацією між страховиками депозитів з різних країн, а також визначення відповідального за відшкодування коштів у випадку, якщо за відшкодування коштів відповідає декілька страховиків депозитів. Даний принцип для вітчизняної СГВ не застосовується у зв'язку з відсутністю питань транскордонного характеру.

Обов'язкова участь (принцип 8) передбачає обов'язкову участь в СГВ

всіх фінансових установ, що здійснюють депозитну діяльність. Даний принцип закріплено в ч. 1 ст. 17 Закону. Динаміка кількості банків – учасників Фонду наведена на рис. 1.

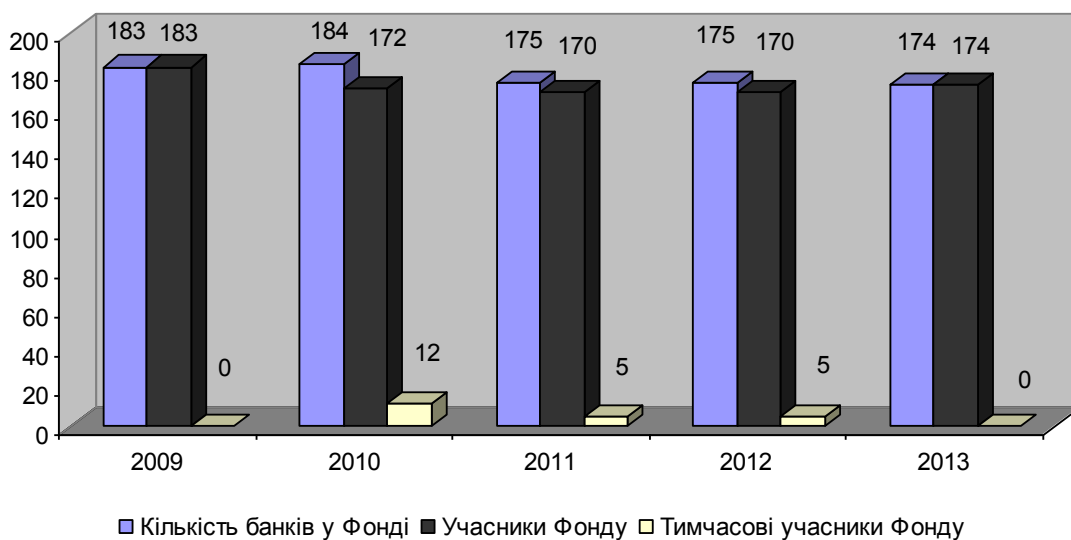

Рисунок 1 – Динаміка учасників Фонду за 2009-2013 р. р.

Джерело: складено автором на основі [9]

Оскільки законодавством передбачена обов'язкова участь лише банків (не включаючи небанківські фінансові інститути), то дотримання принципу 8 для України є частковим. Також виключенням є АТ «Ощадбанк», який не є учасником Фонду, а гарантування вкладів за депозитами даного банку здійснюється у порядку, передбаченому ст. 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність».

Беззаперечним для України є дотримання принципу 9 – страхове покриття, що передбачає чітке визначення розміру гарантованого відшкодування за вкладами. Динаміка збільшення розміру граничної суми відшкодування за депозитами наведена на рис. 2

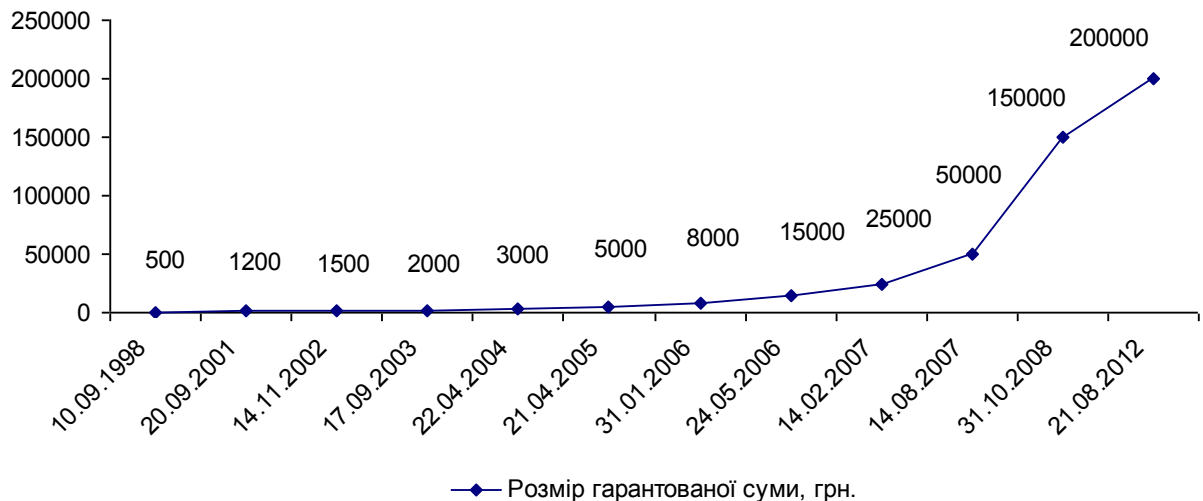

Рисунок 2 – Динаміка збільшення розміру граничної суми відшкодування за депозитами

Джерело: [7]

Принцип 10 є неактуальним для України, адже вітчизняна СГВ не використовує систему необмеженої гарантії, а завжди встановлювались граничні суми покриття за депозитами.

Принцип 11 (фінансування) полягає у можливості залучення СГВ всіх можливих джерел надходження коштів достатніх для забезпечення виплат відшкодувань коштів за вкладами. Перелік джерел формування коштів Фонду наведено у ст. 19 Закону. Також Законом передбачена можливість залучення Фондом кредитів Національного банку та Кабінету міністрів, а також внесок держави на безповоротній основі у разі недостатності коштів для виконання визначених функцій. Динаміка фінансових ресурсів Фонду за останні роки наведена на рис. 3. Так, станом на початок 2013 року загальний обсяг фінансових ресурсів Фонду становить 6092,1 млн. грн., що більше ніж у два рази більше порівняно з 2009 роком.

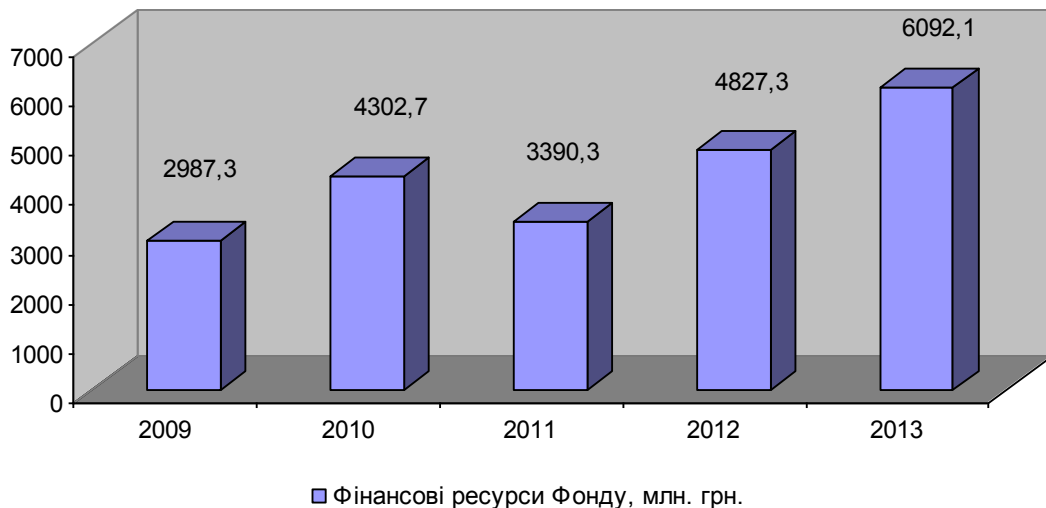

Рисунок 3 – Динаміка фінансових ресурсів Фонду, млн. грн.

Джерело: [7]

З метою забезпечення виконання головних завдань СГВ важливим є дотримання принципу 12 – інформованість населення. Одним з основних завдань функціонування СГВ є збільшення обсягів залучених депозитів, а також підвищення довіри до банківської системи. Для реалізації даного завдання дуже важливо, щоб вкладники отримували об’єктивну, своєчасну та правдиву інформацію щодо захисту своїх прав та обмежень СГВ.

В Україні з метою забезпечення належного інформування населення Законом встановлено обов’язковий порядок розміщення учасниками СГВ інформації про діяльність Фонду (ст. 18 Закону), а також ч. 3-4 ст. 7 Закону врегульовано порядок оприлюднення фінансової звітності Фонду.

З метою запобігання конфлікту інтересів СГВ повинна забезпечити правовий захист працівників Фонду від судового переслідування під час виконання покладених на них обов’язків (принцип 13). Даний принцип формалізовано у ст. 16 Закону, якою визначається перелік обмежень щодо діяльності працівників Фонду, а також порядок забезпечення їх правового захисту.

Відповідно до принципу 14 страхувальник депозитів повинен мати повноваження щодо прийняття дій по відношенню до осіб, що причетні до

банкрутства банку. На нашу думку, в Україні даний принцип виконується частково, адже зводиться до адміністративно-господарських санкцій до банків за порушення законодавства щодо гарантування вкладів (ст. 33 Закону). Тоді як основоположними принципами передбачено можливість надання повноважень страхувальнику по юридичному і фінансовому переслідуванню осіб причетних до банкрутства банку, а не лише штрафні санкції за недотримання законодавства.

Взаємопов'язаними є наступні два принципи - своєчасне виявлення проблем і своєчасне втручання і врегулювання (принцип 15) та ефективні процеси врегулювання (принцип 16). Відповідно до даних принципів страхувальник повинен приймати участь у підтримці фінансової стабільності шляхом попередження і своєчасного виявлення проблемних банків, а в разі їх виявлення мати можливість застосовувати ефективні методи врегулювання неплатоспроможності банків.

Відповідно до вітчизняного законодавства Фонд зобов'язаний за пропозицією Національного банку України брати участь в інспекційних перевірках проблемних установ банків (п. 6 ч. 2 ст. 4 Закону), також Фонд перевіряє дотримання банками законодавства щодо функціонування СГВ (п. 9 ч. 2 ст. 4), забезпечуючи таким чином превентивні заходи, направлені на попередження та раннє виявлення проблем банків із платоспроможністю.

Також відповідно до п. 8 ч. 2 ст. 4 Закону Фонд здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку [6], тобто повноваження Фонду розширено у напрямку врегулювання неплатоспроможності банків і їх виведення з ринку.

Відповідно до принципу 17 – виплата відшкодувань за депозитами – вкладники неплатоспроможного банку повинні мати можливість швидко отримати відшкодування в межах встановленого ліміту.

Реалізація принципу 17 для вітчизняної СГВ в Законі закріплена ст. 26-29 розділу V «Гарантії Фонду та відшкодування коштів за вкладками». Відповідно до ч. 1 ст. 28 виплата відшкодувань за вкладками розпочинається не пізніше семи днів з дати прийняття рішення про ліквідацію банку. Динаміка виплат відшкодувань за вкладками за останні п'ять років наведена на рис. 4.

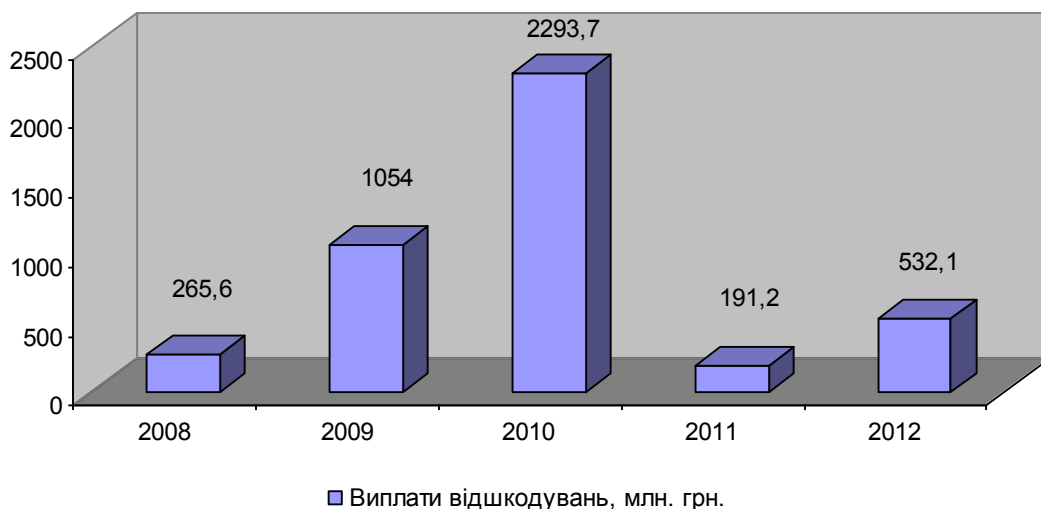

Рисунок 4 – Динаміка виплат відшкодувань за вкладками, млн. грн.

Джерело: [7]

Останній принцип 18 (відшкодування витрат) передбачає формалізацію процедур отримання відшкодування понесених витрат Фондом після реалізації майна банку, що ліквідується. Також відповідно до даного принципу повинні бути використані ефективні, комерційно обґрунтовані та економічно доцільні методи управління активами проблемного банку та механізми задоволення вимог кредиторів.

Ст. 52 Закону визначає черговість задоволення вимог кредиторів до банку, а також порядок оплати витрат та здійснення платежів. Відповідно до ч. 2 ст. 52 оплата витрат, пов'язаних із здійсненням процедури ліквідації здійснюється позачергово протягом усієї процедури ліквідації банку в межах кошторису витрат, затвердженого Фондом [6].

Висновки. Зазначені принципи відображають загальні підходи і

напрями, що забезпечують ефективність практики захисту вкладів. Кожна країна має індивідуальні особливості розвитку банківської системи, специфіку законодавства та обмеження повноважень у сфері фінансової безпеки, але дані принципи можуть бути покладні в основу розробки адекватної системи захисту вкладів. Проведений аналіз вітчизняного законодавства з регулювання СГВ свідчить, що в цілому українська СГВ відповідає Основним принципам для ефективних систем страхування депозитів. Таким чином, проведена реформа беззаперечно наблизила вітчизняну СГВ до світових стандартів ефективності захисту вкладів.

Література

1. Аржевітін С. Чому і як слід реформувати систему гарантування вкладів / С. Аржевітін // Вісник Національного банку України. – 2010. - № 11. – С. 3-7.
2. Волосович С.В. Співвідношення між страхуванням, гарантуванням та захистом депозитів / Світлана Волосович // Банківські технології. – 2013. - № 1. – С. 89-96.
3. Козьменко С. Реформа національної системи гарантування вкладів: ключові положення та перспективи розвитку / С. Козьменко, І. Школьник, Т. Савченко // Вісник Національного банку України. – 2012. - № 6. – С. 14-21.
4. Основополагающие принципы для эффективных систем гарантирования депозитов [Электронный ресурс] : Базельский комитет по банковскому надзору. Международная ассоциация страховщиков депозитов. Июнь 2009 г. – Режим доступа : http://www.iadi.org/docs/Russian_IADI_BCBS_Core_Principles.pdf. - Название с экрана.
5. Основополагающие принципы для эффективных систем гарантирования депозитов. Методология оценки [Электронный ресурс] : Базельский комитет по банковскому надзору. Международная ассоциация

страховщиків депозитів. Декабрь 2010 г. – Режим доступа : http://www.asv.org.ru/documents_&_analytik/analytics/international/214876/ – Названіе с екрана.

6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2012 р. № 4452-VI. – Режим доступу : <http://www.fg.org.ua/legislation/>. – Назва з екрану.

7. Річний звіт Фонду за 2012 рік [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/about/report/> – Назва з екрану.

8. Смовженко Т. Розвиток національної системи гарантування вкладів фізичних осіб: застосування передових принципів та методів / Тамара Смовженко, Ірина Серветник // Банківська справа. – 2012. – № 5. – С. 59-75.

9. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – Режим доступу : fg.gov.ua. – Назва з екрану.

COMPLIANCE OF NATIONAL DEPOSIT GUARANTEE SYSTEM TO THE INTERNATIONAL STANDARDS

The article gives the analysis of Core Principles for Effective Deposit Insurance Systems and national legislation in the field of insolvency of banks and deposit insurance regulation. As a result, it is given compliance of national deposit guarantee basic principles to the international standards of efficiency.

Keywords: Deposits Insurance System, Core Principles For Effective Deposit Insurance Systems, Deposit Guarantee Fund.